

TID FOR DIALOG

SIRI MEYER

Vi lever i de immaterielle tegnenes tidsalder, det Jean Baudrillard kaller for kommunikasjonens ekstase. Det gir kunsten nye muligheter, noe Morten Holmefjord har grepet begjærlig. Med «Kongedømmet Fusa» går han rett inn i debatten om hva offentlighet er.

Hva er et offentlig rom? Det er grunn til å spørre, for det er ingen selvfølge at det finnes. Og heller ingen enighet om hva det skal være. Til gjengjeld er det stor enighet om hvor offentligheten ikke eksisterer. Det er nok å reise til et land som Cuba. I dette landet er det bare ett politisk parti, og dette partiet kaller seg for staten. Og både aviser, radio, TV, kunstutstillinger etc. er underlagt sensur.

Men vi kunne også reist bakover i historien. For eksempel til oldtidens Hellas. Der var det ingen mangel på debatt. Det fantes til og med profesjonelle lærere, sofister, som fortalte folk hvilke knep de skulle bruke for å vinne diskusjoner på torget eller i rettssalen. Her fantes det også kunst som var allment tilgjengelig, i templene, på gravsteder og idrettsplasser.

Men her stopper også likhetene mellom de gamle grekere og oss. Oldtidens debatter var ikke åpne, de var reservert eliten. Både kvinner, slaver og eiendomsløse menn var lukket ute. For at noe skal kunne kalles en offentlighet, må alle i prinsippet kunne delta. Og hva kunsten angår, skal også den i prinsippet være “fri”. Mange har derfor sett for seg offentligheten som stedet for herredømmefri kommunikasjon.

Filosofen Jürgen Habermas er opphavsmannen til begrepet om den herredømmefrie offentligheten.ⁱ Han er også opptatt av skillet mellom offentlig og privat, som den andre premissleverandøren i den teoretiske debatten, Richard Sennett, har gjort til sitt studiefelt.ⁱⁱ Sennett hevder at offentligheten har forfalt, den invaderes av privat-sfæren, og dette har ført til et intimitetstyranni. Ideelt sett, sier Sennett og Habermas, er offentligheten en arena hvor vi ikke er ute etter å realisere oss selv og våre egne interesser, men hvor målet er det fellesmenneskelige og samfunnsgavnlige. Der hvor offentligheten mangler, sier Habermas, har vi ikke noe demokrati. De ytre tegnene på en offentlighet, med politiske partier, aviser, tidskrifter, foreninger, museer, teatre, etc. sies å foreligge på

slutten av 1700-tallet, i alle fall i deler av Europa.

Offentligheten er i prinsippet et åpent rom, hvor det kan foregå mange former for samhandling og kommunikasjon. Tar vi utgangspunkt i kunsten, blir dette svært tydelig. Lenge var det frakkemennene som dominerte den offentlige scene. Monumentale statuer av samfunnets utvalgte, statsministere, diktere, redere, vitenskapsmenn, hugget ut i stein eller annet kraftfullt materiale. En hierarkisk samfunnsstruktur med store forskjeller mellom høy og lav har satt tydelige spor i deres form. Ta bare to av monumentene i Bergen, det ene over W.F.K. Christie, en av eidsvollsmennene i 1814 og senere stortingspresident, det andre over Christian Michelsen som var statsminister under unionsoppløsningen i 1905. De er bokstavelig talt høyt hevet over betrakteren. Michelsen tvinger oss til å se opp, der han står på en 17 meter høy sokkel, og Christie manifesterer makt og potens gjennom en brølende løve som ligger ved hans føtter. Her er maktforholdene synliggjort: Sokkelmenn skal respekteres og beundres. Betrakteren er underordnet og har ingen ting han skulle ha sagt.

Fusa kommune som kommunikasjonskunst

Alt dette er helt annerledes i Morten Holmefjords bidrag til offentligheten, *Kongedømmet Fusa*. Det er i sin helhet et stykke offentlig kommunikasjon. Leserene av *Bergens Tidende* var de første som stiftet bekjentskap med verket. Den 27. juni 2002 var Holmefjord intervjuet over en hel side, med bilde av kunstneren ved siden av det nye Fusa-flagget i sort, rødt og gult. Han står i stram positur, i uniform med forgylte knapper, gullkjede og ordensbånd. Overskriften lyder «Visekongen av Fusa», og utdypes i brødteksten: «Kunststudent Morten Holmefjord tar seg til rette. Han har allerede tatt tittelen visekonsul av Bergen. Til våren okkuperer han Fusa». I artikkelen blir det hele forklart:

«De tre siste årene har han vært kunstnerisk opptatt som visekonsul for IFDPR, som står for Imperial Federation of Democratic Principalities and Republics, en monarkisk forbundsstat som ble opprettet i 1903 og sannsynligvis plassert på det eurasiske kontinent. – Hvor er det egentlig? – Det er et sted på denne globusen. Du skjønner, jorden er mye større enn den gir seg ut for å være. NASAs bilder fra

rommet er manipulerte, forklarer visekonsulen og gir meg en liten folder med informasjon om det lyssky landet han arbeider for: «Gjennom ein avtale med dei europeiske stormaktene frå 1850-åra, blei det bestemt at landet skulle utelatast frå alle kart og oppslagsverk. IFDPR vart tabu», står det.

Nå har imidlertid IFDPRs folkevalgte bestemt seg for å åpne seg mot verden. Gjennom deres visekonsul i Bergen har de valgt Fusa kommune som satsningsområde. Planen er at Fusa våren 2003 skal skilles ut som egen stat, bli opptatt som assosiert medlem av IFDPR og få navnet visekongedømmet Fusa. Dette vet Morten Holmefjord. Han kommuniserer med landet han er visekonsul for gjennom kodete meldinger.

– Jeg ser aldri mine overordnede. Meldingen om å okkupere Fusa fikk jeg gjennom Os- og Fusaposten, sier han og legger til at han ikke tror Fusa-folket har så mye å frykte. – Nei, det vil bli en okkupasjon som kommer smygende, forklarer han, som på vegne av den mystiske keiseren av IFDPR skal krones til visekonge av Fusa. – Omtrent som britene hadde det i India, sier Holmefjord. Han er egentlig ikke spesielt glad i ordet okkupasjon. Nei, jeg liker å kalle det tilpasning eller prosess, sånne ord som de bruker i EU.»

Neste del av verket dukket opp ett år senere, i tidsskiftet *Syn og Segn*. Denne gangen gjaldt det en kroningsseremoni, som ble dekket som en hvilken som helst annen “virkelig” kroning. «Eg lovar og svær med denne eiden, å sanneleg regjere kongedømmet Fusa til det beste for folket og for ein ny morgon over våre liv». Morten Holmefjord legger den høyre hånden på *Soga for Fusa, Hålandsdalen og Strandvik* og løfter den venstre. Han står og troner i hvite hansker og hermelinskåpe på en gressgrønn mark ved Gjønavatnet i Fusa kommune. Fra folkemassen høres sang og jubel. Holmefjord gjentar eden etter ordføreren, som løfter den gyln kronen fra en silkerød pute. Fusa kommune kroner sin visekonge. Kroningsseremonien avsluttes med salutter.

«Hans Eksellense Visekongen holder sin første tale til fusingene: “Somme vil meina at det ikkje finst grunnlag for eit kongedømme i Fusa. Somme vil meina at kreftene som styrer verda er så store, innfløkte og sterke at det kan verka

*uråd å gjera motstand, og ved dette staka ut ein eigen kurs, gjennom nytt terreng. Men i kunsten er alt mogeleg. Og som Fusa, er kunsten ein ubestemmeleg storleik, der alt det som ikkje har fått si form flyt. På umerkelege måtar grip fakta og fiksjon inn i kvarandre og kan til og med bytta plass, og kan blanda seg med kvarandre. Frå i dag er Fusa eit kunstverk – med sine gode og mindre gode sider, absurditeter, sjølvmotseiingar og paradoks, si løgn og si sanning, med sin veikskap og styrke.»*ⁱⁱⁱ

Kongedømmet Fusa ble proklamert 21. juni 2003. Siden den tid har kommunen, med sine 3700 innbyggere, fått kongelig residens (gården Heihiller), egen myntenhet (den fusiske krone) og Sentralbank, og ikke minst Engviktraktaten, som regulerer forholdet mellom kongedømmet og andre stater og styresmakter. Visekongen har forhandlet med ordfører Terje Søviknes i Os om tilbakeføring av Bogstrand (som Fusa mistet til Os 1. januar 1964), han har vært på offisielt besøk i Sogn og Fjordane, sesongåpnet Hardanger Fartøyvernsenter i Norheimsund, han har viet brudepar, vært vertskap for flere gallamiddager og holdt sine årlige nyttårstaler. Og alt dette har skjedd med pressen på slep. Alle seremoniene er laget for offentligheten, med det formål å vekke diskusjon. Og det har han fått. Debatten har rast, mellom de som er for og de som er mot kunstverket. Ved stortingsvalget 12. september 2005 ble styrkeforholdet endelig avgjort. Da gav fusingene klar beskjed ved valgurnene, ikke bare om hvem de ville skulle styre landet, men også om Fusa fortsatt skulle være kongedømme. Motstanderne vant. Visekongen holdt sin siste tale i kirken, senket kongekronen i fjorden og reiste i eksil til Uruguay, hvor han nå bor.^{iv}

Kongedømmet Fusa er et kunstverk av et helt annet slag enn de gamle, monumentale frakkemennene. Christie og Michelsen er låst fast i bronse og granitt, de har en permanent og avgrenset form og en prominent plass i byen. De hører hjemme i industrialiseringens tidsalder. Holmefjords verk derimot er laget av immaterielle tegn. Det er en flytende og flyktig størrelse uten fast form; det utfolder seg over tid

En ny type tid har satt sine spor, et postindustrielt samfunn hvor ploegen og sveiselampen er erstattet av trådløs teknologi.

og forandrer betydning alt etter hvem som leser og ser. Betrakteren er blitt en del av verket. Når kommunikasjonen mellom tegn og betrakter opphører, opphører også kunsten. En ny type tid har satt sine spor, et postindustrielt samfunn hvor ploget og sveiselampen er erstattet av trådløs

Kunsten har flyttet ut av den sansbare formen og blitt en samtale.

teknologi. Vekstnæringene er informasjon, reklame, kunnskap, administrasjon, kultur, design, turisme og livsstil. Produksjonsmidlene i disse næringene er tegn og symboler, og mange mennesker lever av å skape mening og kommunikasjon.

Kunst, politikk og kommunikasjon

Det er allikevel et slektskap mellom de ulike tidsepokenes offentlige kunst. Det handler om å skape og opprettholde sosiale fellesskap. For Christies og Michelsens vedkommende dreide det seg om nasjonal identitet, og det politiske arbeidet for å etablere Norge som egen stat. *Kongedømmet Fusa* dukker opp i globaliseringens tidsalder, og er et innlegg i debatten om regionalisering. Nasjonsbyggingens tid er over. Som visekongen selv formulerer det: «Distrikta har vore den kanskje viktigaste leverandør av stoff til dei norske nasjons- og statsbyggande førestellingane. [...] Frå å vera den viktigaste kjelda til identitetsbygging, har distrikta no mist si meining.»^v Kongedømmet har for eksempel engelsk som offisielt andrespråk, og visekongen arrangerer statsborgerfest for fremmedspråklige. Kongedømmet er dessuten alliert med andre stater gjennom IFDPR, hvor visekongen altså er visekonsul. *Kongedømmet Fusa* setter strek over nasjonalstaten, og vil i stedet forene noe urgammelt lokalt med moderne globalisering. Kunstverket bærer bud om noe utopisk, en politikk som ennå ikke er realisert. Kunsten gjør Fusa kommune til «ein ubestemmeleg storleik», en sosiokulturell materie som ennå «ikkje har fått si form». Holmefjords “verk” skaper politikk ved å gi geografien ny mening i den offentlige debatt.

Holmefjords kunst er en mental størrelse som blir til gjennom en dialogisk prosess mellom kunstens verbale og visuelle tegn og betrakterens egne assosiasjoner. Kunsten har flyttet ut av den sansbare formen og blitt en samtale. Metoden kan kalles for kognitiv fremmedgjøring. «Forbundsstat», «republikk», «kongedømme», «europiske stormakter», «britene i India», «okkupasjon», «tilpasning», «prosess», «EU», «eiendomsrett», «distrikt», «urbanisering», «globalisering». Dette er symboltunge ord fra politikken. Holmefjord påkaller ordene, men han forholder seg til dem på en helt spesiell måte. På den ene siden gjenoppvekker han minnet om de gamle imperier og kolonimakter.

Han mimer regimenets rituelle handlinger: kroninger, flaggreising, besettelse, grensedragninger, overdragelse av eiendomsrett til jord, etnisk rensing. Men når disse politiske handlingene utspilles i en bitteliten vestlandskommune, står de imperiale ordene frem i et nytt og uventet skjær.

Kunstnerens egen rolle i prosjektet er tvetydig: Han opptrer både med kongelig stolthet, samtidig som han advarer mot IFDPR: Det gjelder å lese skjøtet grundig, særlig det som står skrevet med liten skrift, det nye regimet fører med seg et fryktelig byråkrati, folk med upassende sykdommer slippes ikke inn, etc. Og den kommende “visekongen” har selv aldri vært i det “lyssky” moderlandet. Holmefjord trer med andre ord ut av den tradisjonelle kunstnerrollen, som skaperen bak verket og “den som vet”: Han inntar en usikker utsigelsesposisjon. Her avviker han også fra journalisten med sin privilegerte innsikt i “saken”. Det er helt umulig å fastslå om Holmefjord mener at det som skjer er av det onde eller det gode. Og den samme usikkerheten brer seg til oss som lesere og betraktere: Hva skal vi egentlig mene og tro? Representerer EU en «tilpasning», en «prosess» eller er det rett og slett en «okkupasjon»? Går det virkelig an å gjøre Fusa til selvstendig stat?

Holmefjord gir politikken ord en fremmed klangbunn: De faller ikke umiddelbart ned på det objektet eller saksfeltet som vanligvis gir dem betydning. Å bli kronet til konge i et land som ikke finnes på kartet og har et navn som er “tabu”, minner mer om magi og eventyr enn om en reell maktovertakelse. Gjennom denne kognitive fremmedgjøringen skapes det distanse til ordene; en motstand mot den mening og verdi vi er tilbøyelige til å gi dem. Vi tvinges til å tenke over dem på nytt. Som visekongen selv sier: «På umerkelege måtar grip fakta og fiksjon inn i kvarandre og kan til og med bytta plass og blanda seg med kvarandre.» Dette virker tilbake på det bildet vi danner oss av virkeligheten; åpner opp for nye tanker og inviterer til en dialog.

Hva slags karakter har dialogene i *Kongedømmet Fusa*? Vi kan slå fast at dette ikke er herredømmefri kommunikasjon. De ordene som brukes er tydelig verdiladet og “situert”; de får mening alt etter betrakterens eget ståsted. Og de ulike oppfatningene kjemper om makten. Det er ikke lagt noen demper på diskusjonen, slik det for eksempel er i byråkratenes tale. Dessuten er skillet mellom offentlig og privat brutt ned: Kunstneren deltar i kunsten med sin egen kropp. Uten hans personlige nærvær ville det ikke være noe verk.

Kongedømmet Fusa er ikke bare et bidrag til den offentlige diskusjonen om regionalisering og globalisering. Holmefjord har levert et vektig innlegg i den teoretiske debatten om hva som overhodet kjennetegner en offentlighet. Bedre enn et hvilket som helst abstrakt resonnement de-

monstrerer han at Habermas og Sennett tar helt feil. De bruker det akademiske seminarrømmet som modell for offentligheten og dyrker fornuften som en kjølig, distansert størrelse. Slik er det ikke i virkeligheten og heller ikke i Holmefjords kommunikasjonskunst. Her befinner vi oss i kommunikasjonens ekstase, hvor ordene forfølger sine egne begjær.

ⁱHabermas, Jürgen, *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, 1962. Boken utgis i stadig nye utgaver og er også oversatt til norsk.

ⁱⁱSennett, Richard, *The Fall of Public Man*, 1976. Boken utgis i stadig nye utgaver og er også oversatt til norsk.

ⁱⁱⁱMorten Holmefjord, «Fusakongen», *Syn og Segn*, nr. 3 2003, s. 88.

^{iv}Kunstverket har etterlatt seg en essaysamling, *FUSA. Kingdom of Fusa. PASS STATSKALENDER*, med Hilde Sandvik som redaktør.

^vOpus cit., s. 83.